

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д.07. 18. 578. ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Кол жазма укугунда
УДК: 947:947.1 (547.2)

ЭРДОЛАТОВА НУРГУЛЬ НУРАЛИЕВНА

**СУЛТАН ИБРАИМОВ - МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА САЯСИЙ
ИШМЕР**

07.00.02. – Ата Мекен тарыхы

Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2019

Диссертациялык иш Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин Тарых жана чөлкөм таануу факультетинин Кыргызстандын тарыхы кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси : тарых илимдеринин доктору, профессор

Өмүрбеков Токторбек

Наматбекович

Расмий опоненттер: Джуманалиев Акылбек – тарых илимдеринин доктору, профессор.

Гапаров Турсунали Абдиламитович – тарых илимдеринин кандидаты, доцент

Жетектөөчү мекеме: К. Карасаев атындагы Бишкек Мамлекеттик Университети, Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинин Кыргызстан жана Чыгыш чет өлкөлөрүнүн тарыхы кафедрасы (720044, Бишкек шаары, Ч. Айтматов проспекти, 27)

Диссертация 2019-жылдын 29-ноябрда саат 15:30да И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы тарых илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д.07.18.578 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. *Дареги:* 720026, Бишкек ш., И.Раззаков көчөсү, 51а.

Диссертация менен И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек ш., Раззаков көч. 51а) жана Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (720033, Бишкек ш., Фрунзе көч. 547) илимий китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин “arabaev.kg” сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2019-жылдын «__» _____ таркатылды.

Диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы,

тарых илимдеринин доктору

Карыева А.К.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Илимий изилдөөнүн актуалдуулугу. Адамзаттын тарыхынын алгачкы жамааттык коомдон тышкары ар кыл баскычтарында, урунттуу учурларында чыгаан инсандар маанилүү роль ойногону белгилүү. Алсак, орто кылымдарда кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышында жана күч алышында, элибиздин өсүп – өнүгүшүндө Барсбек каган, Мухаммед – Кыргыз ж.б., жаңы доордо Атаке бий, Эсенкул баатыр, Ажы бий, Кубат бий, Ормон хан, Боромбай бий, Алымбек датка ж.б. чыгаан инсандардын эмгеги зор. Ал эми XX кылымдагы терең өзгөрүүлөрдүн заманында кыргыздардын арасынан кыйла мыкты советтик – партиялык ишмерлер чыкты. Оош – кыйыштуу, ошол кыйын кезеңде - 1920 – 1930 - жылдарда кыргыз элинин жаңы улуттук мамлекеттүүлүгүн түзүүгө А. Сыдыков, И. Айдарбеков, Ж. Абдрахманов, А. Орозбеков, Б. Исакеев ж. б. бүткүл күч-кайратын сарптап, атүгүл өз өмүрлөрүн да арнашкан. 1950 – жылдарда Кыргызстандын социалдык – экономикалык, маданий өнүгүшүнө жана улуттук кадрларды даярдоого И. Раззаков олуттуу салым кошкондуктан чыныгы улуттук лидер катары элеси элдин эсинде сакталып калды. Ошол эле жылдарда жана андан соң Т. Кулатов, 1960 – 1980 - жылдарда Т. Усубалиев, С. Ибраимов, А. Масалиев сыяктуу партиялык-советтик жетекчилер республикабыздын ар тараптан ырааттуу өнүгүшү үчүн алгылыктуу аракеттерди жасашкан.

С. Ибраимов сыяктуу мамлекеттик жана партиялык жетекчилер төмөндөн жогору карай ар кандай деңгээлдеги кызматтарда кыйла жыл талбай эмгектенип, катаал кадрдык сынактардан – сыдыргыдан, электен өтүшчү. Далай “тар жол, тайгак кечүүлөрдөн”- оор сыноолордон өтүп, абдан такшалганда гана жооптуу кызматтарга дайындалышчу. Алсак, С.Ибраимовдун өзү дагы трактористтен өкмөттүк жетекчиге чейин бир кыйла баскычтан өтүп көтөрүлгөндүгү буга далил боло алат. Андыктан алардын өтөлгөлүү өмүр жолу, коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердиги, бай тажрыйбалары ар тараптан терең иликтөө изилдөөнүн илимий жактан актуалдуулугун шарттап турат.

Ал 1960 – 1980-жылдарда кайсыл тармактарда, аймактарда кандай кызматтарды аркалабасын, иштермандыгы, жөнөкөйлүгү, кичи пейилдиги, талап коё билгендиги, талыкпас эмгеги менен калктын кадырлоосуна арзыган. Бүгүнкү мезгилге чейин анын өмүрү, башкаларга үлгү болорлук үзүрлүү ишмердиги илимий изилдөөгө алына элек. Улуттук деңгээлдеги улуу инсандардын бири С. Ибраимовдун Кыргызстандын жалпы өсүп өнүгүүсүнө кошкон зор салымын илимий негизде иликтеп изилдөө небак бышып жетилген маселе болуп эсептелет.

Диссертациянын темасынын илимий программалар жана негизги илимий - изилдөө иштери менен байланыштуулугу.

Илимий иш демилгелүү эмгек болуп эсептелинет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациянын негизги максаты – С. Ибраимовдун кыргыз тарыхында ээлеген ордун, анын советтик

доордогу республикабыздын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий өсүп - өнүгүшүнө кошкон зор салымын иликтөө жана ачып берүү болуп саналат. Ушуга байланыштуу изилдөөдө төмөндөгү милдеттер коюлду:

1. Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы коомдук – саясий социалдык – экономикалык жана маданий абалына мүнөздөмө берүү жана аталган багыттардагы ал мезгилдеги көйгөйлүү маселелерди аныктоо;
2. С. Ибраимовдун адепки партиялык жана мамлекеттик жетекчи кызматтарда такшалуусундагы, өмүр жолундагы маанилүү, олуттуу баскычтарды, чечүүчү учурларды тактоо;
3. С. Ибраимовдун областтык деңгээлдеги партиялык-советтик көрүнүктүү жетекчи катары калыптануусунун өбөлгө-себептерин чечмелөө;
4. Ош областынын экономикалык өнүгүүсүнө, мындагы калктын социалдык абалынын жакшырышына, ар тараптуу өнүгүүсүнө С. Ибраимовдун кошкон салымын ачып берүү;
5. Анын республикалык деңгээлдеги жетекчи катары калыптануусун, ошол учурдагы Кыргызстандын саясий, социалдык-экономикалык жана маданий турмушундагы жаңы көрүнүштөрдү ар тараптан изилдөө жана кайгылуу өлүмүнүн себептерин конкреттүү тарыхый даректердин негизинде калыс иликтөө, объективдүү анализ жасоо.

Изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы. Кыргыз элинин советтик доордогу чыгаан партиялык жана мамлекеттик ишмери С. Ибраимовдун өмүр баяны, көп кырдуу ишмердүүлүгү, ар тараптан алгачкы жолу илимий негизде комплекстүү түрдө изилдөөгө алынды. Мурда жарыяланбаган көптөгөн архивдик материалдар илимий айлампага алгачкы ирет киргизилип, ал тууралуу үй - бүлөсүнүн, жакын санаалаштарынын эскерүүлөрү илимий нукта талдоого алынды.

Изилдөөнүн практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыктары Ата Мекен тарыхын окутууда жана ХХ кылымдагы–советтик доордогу кыргыз элинин чыгаан инсандарынын - саясий, мамлекеттик ишмерлеринин үзүрлүү ишмердиги боюнча атайын курстарды, орто жана жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн лекцияларды даярдоодо, окуу китептерин ж.б. жазууда, жаштарга мекенчилдик жана руханий – нравалык таалим – тарбия берүүдө, маданий - массалык иштерди уюштурууда илимий-теориялык жактан көмөк көрсөтөт.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор. Илимий изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча коргоого төмөндөгү негизги жоболор сунуш кылынат:

1. С. Ибраимов өмүр сүргөн доордун өзгөчөлүктөрүнө, коомдук өнүгүүнүн багыттарына, совет мамлекетинин максат - милдеттерине жана түпкүлүктүү талаптарына жараша калыптанган чыгаан инсан. Анткени ХХ кылымдын 1950 – 1980 - жылдарынын башындагы Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүндөгү олуттуу өзгөрүүлөр; коомдук – саясий жана маданий турмушундагы орчундуу окуялар, болочоктогу тубаса идиректүү

ишмердин мекенчилдик жана улуттук аң-сезиминин өсүшү, барган сайын билими менен турмуштук тажрыйбасынын байышы анын акырындап мыкты мамлекеттик, партиялык жетекчиге айланышына өбөлгө түзгөнү шексиз;

2. Арийне, С. Ибраимовдун эртелеп эр жетишинде, жаш чагынан тартып замандаштарынан улам алга суурулуп чыгышында, катардагы карапайым колхозчу – тракторчу жигиттен баштап иштин көзүн билген таланттуу элдик жетекчи, калк арасында кадыр – барктуу, абдан таасири күчтүү уюштуруучу катары калыптанышында анын ата-энесинен, агайынтуугандардан алган жакшы таалим – тарбиясы, өсүп – өнгөн чөйрөсү, улуу муундагы И. Раззаков, Т. Кулатов, Б. Мамбетов, Т. Усубалиев сыяктуу даңазалуу ишмерлерден үлгү алышы да зор роль ойногон;
3. Адепки учурда (1959 – 1968) өзү дайындалган партиялык, мамлекеттик жетекчи кызматтардын бардык баскычтарында: райкомдун 2-катчысы; мелиорация жана суу чарба министри; Кыргызстан КП БКнын катчысы катары үзүрлүү эмгектенген жылдарда ал иштермандыгы, эркинин бекемдиги, эмгекчилдиги, өз милдеттерин так аткарган дыкаттыгы жана ар бир ишке жоопкерчиликтүү мамилеси, кол алдындагыларга талап коё билүүсү менен башкаларга үлгү болуп, ошол он жыл ичинде абдан такшалган;
4. Кийинки он жылдыкта (1968 – 1978) С. Ибраимов тажрыйбасы мол дасыккан партиялык ишмер катары республикадагы Ош областын ийгиликтүү жетектеп, тубаса шык – жөндөмүн, чыныгы мыкты жетекчи, ийкемдүү лидер экендигин дагы бир ирет далилдей алды;
5. Аталган аймакты башкарып турган жылдарда С. Ибраимов көптү билген көсөм жетекчи катарында көйгөйлүү маселелердин көбүн тез арада чечип, областын экономикасынын бардык тармактарынын: дыйканчылык, мал чарбачылык, жеңил жана тоо-кен өнөр жайы, гидроэнергетика, жол курулушу, соода – сатык ж.б. кескин өсүшү үчүн зарыл шарттар менен өбөлгөлөрдү түзгөн, областын ар тараптан өнүгүшү үчүн акыл көрөңгөсүн, күч-кайратын аябай эмгекчи элдин жаркын келечегин ойлоп талыкпай мээнет кылган;
6. Өмүрүнүн акыркы жылдарында ал кыска убакытта, адегенде Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы, андан соң Министрлер Советинин төрагасы кызматтарын аркалады. Бирок, аталган жогорку мамлекеттик кызматтарда болгону эки жылдай гана “аз иштегенине карабастан, саз иштеди”. Ошол эки жылга жетпеген мезгилде ал мүмкүнчүлүгүнүн жетишинче Кыргызстандын социалдык – экономикалык, маданий өнүгүшүнө, коомдук – саясий абалынын жана калктын турмуш-тиричилигинин жакшырышына өз салымын кошууга далалат кылды;

Изилдөөчүнүн жеке салымы. Илимий изилдөөнүн жүрүшүндө Кыргызстандын социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү боюнча окумуштуулардын илимий тыянактарына анализ жасалды. С. Ибраимовдун

өмүр баяны, мамлекеттик, партиялык кызматтардагы иш-аракеттери архивдик материалдардын, документалдык – публицистикалык, көркөм-документалдуу эскерүүлөрдүн негизинде илимий талдоого алынды. Илимий иште каралып жаткан маселе боюнча биринчи жолу тарыхый аспектиде, комплекстүү изилдөө жүргүзүлүп, ынанымдуу тыянактар чыгарылды.

Илимий изилдөөнүн апробацияланышы. Диссертациялык иштин негизги мазмуну жана илимий тыянактары илимий – практикалык конференцияларда докладдар формасында сунуш кылынды. Диссертациялык иштин негизги мазмуну илимий-логикалык жыйынтыктары Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Кыргызстан тарыхы кафедрасынын жыйындарында доклад ирээтинде окулган жана талкууланган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы. Илимий иштин негизги жыйынтыктары макалалар катары атайын илимий басылмаларда чет элдик илимий жыйнактарда жарыяланды. Анын ичинен РИНЦке кирген КР ЖАК сунуштаган илимий журналдарга 7 макала жарыяланган.

Илимий иштин структурасы. Диссертациялык иш киришүүдөн, төрт баптан, корутундудан жана колдонулган тарыхый булактардын, адабияттардын тизмесинен турат.

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө илимий изилдөөнүн актуалдуулугу, изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы, изилдөөнүн практикалык мааниси, коргоого коюлуучу негизги жоболор, изилдөөчүнүн жеке салымы, илимий изилдөөнүн апробацияланышы, илимий иштин структурасы берилген.

“Маселени изилдөөнүн тарыхнаамасы” деген *биринчи бап* **“Теманын илимий изилденүү деңгээли”** жана **“Тарыхнаамадагы инсан таануу маселеси жана С.Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнүн изилдениши”** деген эки параграфтан турат.

“Теманын илимий изилденүү деңгээли” – деген аталыштагы 1-параграфта изилдөө ишинин максаты менен милдеттерине карата теманын тарыхнаамалык маалыматтарын кароо негизинен эки багытта жүргүзүлдү. Биринчи, С.Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнө илимий баа берүүдө ал инсандын ишмердүүлүк жылдарындагы Кыргызстандын коомдук-саясий жана экономикасынын абалы каралган тарыхый, илимий эмгектерге токтолуу менен, тарыхнаамалык багытта анализ жүргүзүү аракети жасалды. Экинчи, кыргыз тарыхнаамасындагы инсан таануу маселеси менен бирге С.Ибраимовдун бейнесине арналган тарыхый, илимий эмгектерди иликтөө болуп саналат.

Мамлекеттик жана саясий ишмер С. Ибраимовдун ишмердүүлүк жылдары өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарына туш келет. Аталган мезгилдеги саясий ишмерлердин ишине баа берүүдө алар жашаган доор менен алардын ишмердүүлүктөрүнө таасир эткен ички жана тышкы, тубаса табийгый түрткү берген күчтөргө токтолбой коюу мүмкүн эмес. Аталган маселени изилдөөнүн тарыхнаамасы – Кыргызстандын тарыхын Советтик

мезгилиндеги мамлекеттик жана саясий ишмер С. Ибраимовдун ишмердиги, Кыргызстандын тарыхындагы алган орду кандай изилденип, тарыхта кандай объективдүү баа берилгендигин аныктоо жана тактоо деген маселени камтыйт. Бул маселе советтик – кыргыз тарыхнаамасынын калыптануу процессин иретүү изилдөө, анын кайсы методологиялык негизде калыптангандыгын аныктоо аркылуу чечилет. Кыргызстандын совет доорундагы 20 - 50 – жылдары калыптанган тарыхнаамасы марксисттик-лениндик методологиянын концепциясына негизделген. Ошол себептен Кыргызстандагы тарых илиминин калыптанышын, өнүгүүсүн чектелген таптык көз караштын бузулгус бекем рамкасына салып иштеп чыгуу ошол мезгилдин принципалдуу талабы болгон.

Совет бийлигинин 20 – 40 - жылдары Кыргызстандын тарыхы боюнча маанилүү материалдар, маалыматтар топтоло баштаган. Бирок, ХХ кылымдын 60 - жылдарына чейин кыргыз тарыхнаамасында (историографиясы) илимий макалалар, атайын изилдөөлөр жокко эсе болгон. Өткөн кылымдын 60-жылдарында гана республикада окумуштуулар: В.П. Шерстобитов, К.К. Орозалиев, Д.Ф. Винниктердин авторлугу менен “Очерк истории исторической науки в Советском Киргизстане (1918 – 1960 гг.)” деген биринчи тарыхнаамалык мүнөздөгү илимий монография жарык көргөн. Бул алгачкы историографиялык эмгекте авторлор Кыргызстандын Орусияга кошулушу жөнүндөгү маселени изилдөөгө басым жасашкан. Ал эми Кыргызстандын тарыхынын башка олуттуу маселелери эмгекте саналып гана өткөн. Башкача айтканда, библиографиялык көрсөткүчтүн деңгээлинде калган. Кийинчерээк колхоз чарбасынын уюштурулушундагы партиялык жетекчиликтин орду жөнүндөгү маселелер 70 – 80 – жылдарда А. Муратбековдун, К. Идиновдун, А. Тилекеевдин эмгектеринде изилденсе, өлкөдөгү өнөр жайдын калыптанышын Н. Есипов, С. Аттокуров ж.б. изилдөөгө алган.

Кыргызстандын каралып жаткан мезгили боюнча тарыхнаамалык эмгектерди үч топко бөлүп карасак туура болот. Биринчи, аталган мезгил боюнча жазылган тарыхнаамалык эмгектер, экинчи, илимдин башка тармактары боюнча аталган мезгилдин коомдук-саясий, социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүүсү боюнча илимий эмгектердин топтому, үчүнчү, советтик жана мамлекеттик ишмерлердин эмгектери. Анын ичинен биринчи топтогу тарыхнаамалык эмгектерди а) совет дооруна таандык жана б) эгемендүүлүк жылдарындагы эмгектер деп экиге бөлүп карасак логикага туура келет.

1989-жылы А.А.Асанкановдун “Социально-культурное развитие современного киргизского сельского населения” монографиясы чыккан. Окумуштуу республиканын өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарындагы айыл-кыштактарынын социалдык-маданий турмушун изилдөөдө башка окумуштуулардын эмгектеринен айырмаланып, алгачкылардан болуп, тарыхнаамада этносологиялык изилдөө жүргүзгөн. А.А. Асанкановдун бул монографиясында Кыргызстандагы ХХ кылымдын 60 – 80 - жылдары

айыл-кыштактарындагы адамдардын экономикалык, саясий жана аң сезиминдеги маданий деңгээлинин калыптанып өсүшүн, статистикалык ж.б. маалыматтарга таянып, социалдык турмушунун жаңы деңгээлиндеги жашоосун ынанымдуу көрсөткөн.

Илимий изилдөөдө С. Ибраимов жашаган жана ал советтик, партиялык органдарда жетекчилик кызматтарда эмгектенген доорду, ошондой эле, анын коомдук – саясий, мамлекеттик ишмердигин жетиштүү деңгээлде чагылдыруу үчүн адис окумуштуу тарыхчылардын, ал мезгилдеги Кыргызстандын айыл чарбасы менен өнөр жайынын өнүгүшү, курулушу, маданий – агартуу мекемелери, алардын идеологиялык таалим – тарбиялык иштери иликтенген Ж. Бактыгуловдун жана башкалардын илимий эмгектериндеги маалыматтарга да таяндык. Алсак, илимий ишибизде С. Ибраимовдун заманындагы республиканын айыл чарбасы менен айыл – кыштактардын калкынын социалдык абалындагы олуттуу өзгөрүүлөрдү жана совхоздордун, совхоздук кадрларынын өсүшүн Ө. Осмонов менен Д. Нурмаматов изилдесе, өнөр жайынын өнүгүшүн С. Аттокуров ар тараптан терең жана кенен изилдешкен. Ал эми жалпы совет мезгилиндеги, анын ичинде 1960 – 1980 - жылдардагы билим берүү системасы менен илимдин ири ийгиликтери, улуттук интеллигенциянын калыптанышындагы жетишкендиктер белгилүү академиктер К.К. Каракеевдин, А.Э. Измайловдун, А. Каниметовдун, М.Р. Балтабаевдин, И.А. Соктоевдин, Ч.Ш. Жакыпованын эмгектеринде конкреттүү даректердин негизинде кең – кесири баяндалган.

2000 – жылдарда Кыргызстандын тарыхындагы социалисттик өндүрүш маселелеринин өнүгүшү анын алкагындагы Кыргызстандагы өнөр жайдын калыптануу жана өнүгүү процесси А.А. Арзыматованын “Промышленность Кыргызстана. Вторая половина XIX - XX вв. Теоретико-методологические проблемы” – аттуу монографиясында ар тараптуу жана терең изилденди. А.А.Арзыматова аталган эмгегинде, Кыргызстандын экономикасынын тарыхынын орус-совет мезгилиндеги теориялык методологиялык маселелерин жаңыча көз карашта иликтеген. Бул маселеге арналган тарыхый экономикалык адабияттарды жана маселеге тийиштүү көптөгөн булактарды пайдалануунун негизинде автор, кыргыздардын XIX к. экинчи жарымындагы чарбасынын проблемаларынын типологиялык – түзүмүн ырааттуу изилдеген. Натыйжада, аталган мезгилдеги Кыргызстандагы советтик өнөр жайдын калыптанышы, өнүгүшү жана кризске кабылышы тарыхый архивдик документтердеги фактыларды пайдалануунун натыйжасында илимий жактан далилденген.

Автор, К. Маркстын “өндүрүштүн азиялык ыкмасынын” теориясынын негизинде, XIX кылымдын экинчи жарымындагы – XX кылымдагы кыргыздардын социалдык – экономикалык турмушун коомдук өндүрүштүн базасына ылайыкташкан, бирок коомдук мүнөздөгү өндүрүштөн айырмаланып, алардын экономикасы “катып калган” жана өзгөрбөгөн натуралдык чарба деп мүнөздөгөн. Ошентип, Кыргызстандын совет

мезгилиндеги өнөр жайынын калыптануу, өнүгүү жана кризиске кабылуу процессин терең изилдөөнүн натыйжасында, А. А. Арзыматова XIX - XX кк. чегинде Кыргызстанда патриархалдык-феодалдык түзүлүштү жок кыла турган ички коомдук өндүрүш болгон эмес деген жыйынтыкка келет.

“Тарыхнаамадагы инсан таануу маселеси жана С.Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнүн изилдениши” – деген 2-параграфта, анда кыргыз тарыхнаамасында инсантаануу маселеси мезгил талаптарына карай каралып келинген. Тарыхнаамадагы бул проблеманы совет мезгилине чейинки, совет доорундагы жана эгемендүүлүк жылдарындагы изилдөө иштери деп үч топко бөлүп карасак изилдөөнүн илимий, тарыхый принциптерине туура келет.

Эгемендүүлүк жылдары бул өңүттө алгылыктуу иштер аткарылып, улуттук тарых илиминде инсан таануу өзүнчө багыт катары калыптанды. Маселен, XIX – XX кылымдын башында кыргыз элинин тарыхында олуттуу роль ойногон улуу инсандар Боромбай бий, Ормон хан, Жантай, Алымбек датка, Нүзүп бий, Жангарач, Курманжан датка, Алымкул аталык, Пулат хан, Шабдан баатыр, Байтик баатыр ж.б. коомдук-саясий ишмердиги бир катар илимий эмгектерде изилденип айрымдары боюнча диссертациялар жазылды. Инсан таануу багытына салмактуу салым кошкон окумуштуулардын бири Т. Н.Өмүрбеков акыркы жылдары бир нече илимий эмгектерди жарыялап, аталган багытты кыйла байытты.

Асыресе, акырындап ал мезгилдеги ар бир кыргыздын чыгаан мамлекеттик жетекчилеринин ишмердигин өз – өзүнчө изилдөө иши колго алынды. Мисалы, кыргыз улуттук автономиясынын алгачкы жетекчилери А. Орозбеков, Ж. Абдрахманов, Т. Айтматов, Б. Исакеев ж.б. өмүрү жана советтик-партиялык ишмердиги тууралуу эмгектер, көлөмдүү макалалар жарыяланып, атайын диссертациялык изилдөөлөр жазылды. Кийинчерээк партиялык ишмерлер И. Раззаков, Т. Усубалиев, А. Масалиев сыяктуу чыгаан инсандарга арналган илимий эмгектер жазылды.

Кыргыз тарыхнамасынын инсан таануу багыты боюнча адис окумуштуу Т. Н. Өмүрбеков баса белгилегендей, бул проблеманы изилдөөдө негизги принцип чыгаан инсандардын ишмердигине объективдүү баа берүү, конкреттүү чөлкөмдөгү, атүгүл областтагы жана райондогу тарыхый кырдаалды, тарыхый кубулуштарды, окуяларды чагылдырууда конкреттүүлүк жана аргументтүүлүк болушу керек. Мындай мамиле доордун мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн, тигил же бул тагдыр чечээр окуялардын, өзөктүү өзгөрүүлөрдүн, көрүнүктүү лидерлердин калыптануусунун коомдук шарттарын толугураак ачып берүүгө өбөлгө түзөт.

Ишмердүүлүктөрүнүн өзгөчөлүктөрүнө карай тарыхый инсандарды изилдөөдө Т.Кененсариев төмөндөгүдөй үч топко бөлүп, минтип изилдөө өзүнүн натыйжасын берээрин ишендирген. Анын пикири боюнча, биринчи топ: мамлекеттик жана коомдук ишмерлер, кыргыз мамлекеттигин түптөөгө, аны сактоого, керек болсо ошол максат үчүн жанын берген мекенчилдер; экинчи топтогулар элдин азаттыгы, эркиндиги үчүн күрөшүп,

ошол идеяга башын сайгандар, кыйын кезең, кан майданда кол баштаган баатырлар; үчүнчүлөр элдин тынчтыгын, бейпилдигин самап, кемеңгер, акылгөй насаатчылар, элдин интеллектуалдык көрөңгөсүн өстүрүп, руханий жаатта шедеврлерди жараткандар.

С.Ибраимовдун ишмердүүлүгү боюнча чакан публицистикалык макалалар мезгилдүү басма сөз каражаттарына: ар кандай газеталар менен журналдарга жарыяланып, замандаштарынын, кесиптештеринин жана үй бүлөсүнүн, жакын туугандарынын эскерүүлөрү китеп болуп басмадан басылып чыккан.

“Маселени изилдөөнүн тарыхый булактык базасы жана методологиясы (изилдөө ыкмалары)” – деген аталыштагы 2-бапта диссертациялык иштин булактык базасы кеңири жана көп түрдүү экендиги баса белгиленип, ал булактар өзүнүн предметтик мазмуну жана формасы боюнча төмөндөгүдөй түрлөргө бөлүнгөн: 1) Республикалык деңгээлдеги расмий жыйындардагы жарыяланган докладдар жана отчеттор (1963, 1964, 1966, 1979 - 1980-жж.). 2) Областтык деңгээлдеги расмий жыйындардагы жарыяланган материалдар (1968-1978-жж.). 3) Архивдик булактар. 4) Идеялык – партиялык өзгөчөлүккө ээ болгон методологиялык топтогу булактар. 5) С.Ибраимовдун үй-бүлөсүнүн жана замандаштарынын маектери, эскерүүлөрү.

Диссертациялык иште С. Ибраимовдун өткөн кылымдын 60 – 80-жылдарындагы коомдук-саясий жана мамлекеттик ишмердүүлүгүн изилдөөдө таанып билүүнүн диалектикалык-материалисттик ыкмасы менен объективдүүлүк, историзм принциптерине таянуу аркылуу изилдөөнүн бир катар тарыхый методдору жардам берди. Маселени изилдөөдө негизги орунда тарыхый объективдүүлүк негизиндеги историзм принциби негизги ролду ойноду. Историзм принциби окуянын мурунку, кийинки жана учурдагы абалын таанып билүүдө доорлор ортосундагы байланышты түзүү аркылуу ар бир доорду өзүнүн тарыхый өзгөчөлүгүнө жараша анализдөө мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат. Демек С. Ибраимов жашап, ишмердүүлүк кылаган совет мезгили, анын ичинен бир эле учурда «өнүккөн» же «сенектик» мезгил деп бааланып келген 1970 – 1980 - жылдарды изилдөөгө алууда, айрыкча коммунисттик партиянын ишмердүүлүгүн, анын жетекчи кызматтарында иштеп, мамлекет үчүн кызмат кылган инсандардын ишмердүүлүктөрүнө баа берүүдө историзм принциптерине таянуубуз абзел. Изилдөө ишинде кеңири колдонулган тарыхый (тарыхый-генетикалык) метод – бул бир эле тарых илиминде эмес, илимдин башка тармактарында дагы колдонулган ыкмалардан экендиги бергилүү.

“С.Ибраимов жашаган мезгил” деген аталыштагы 3-бапта “Кыргызстандын 1960-1980-жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү”, “Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетиши жана мамлекеттик, партиялык кызматтарда калыптануусу (1957 - 1961)”,

“Мелиорация жана суу чарба министри, Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин катчысы (1961 - 1968)” деген үч параграфтан турат.

“Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүүсү” – деген аталыштагы 1-параграфта, Кыргызстан мурдагыдай эле Советтик социалисттик республикалардын союзунун курамындагы 15 союздук республиканын бири эле. Сөз жүзүндө өз тагдырын өзү чечүүгө чейинки кеңири укуктары бар өз алдынча республика деп эсептелгени менен иш жүзүндө союздук борбордун катуу көзөмөлдүгү астында турган. СССРдин саясий борбору Москвада орун алган КПСС БК нин саясий бюросунун, бөлүмдөрүнүн жана СССР министрлер совети менен союздук министрликтердин, ведомстволордун колдоосу, макулдугусуз Кыргызстандын партиялык, советтик жетекчилиги эч кандай маанилүү маселелерди чече алчу эмес.

1960 – 1980-жылдардын биринчи жарымында ага чейинки жана андан кийинки жылдарга салыштырганда жалпы совет мамлекетинде, айрыкча Кыргыз ССРнин экономикалык өнүгүүсүндө, калктын социалдык абалында, маданияты менен илим-билиминде жакшы жышаандар, кубанычтуу көрүнүштөр көзгө көрүнгөнү, алга жылуулар даана байкалганы анык. Ошол жылдары таланттуу партиялык жана советтик жетекчи кызматкерлердин жоон тобу: А.С. Сүйүмбаев, Т. Кошоев, А.Дүйшеев, А. Масалиев, С. Ибраимов, К. Кулматов, К. Молдобаев, М. Шеримкулов, Ж. Сооданбеков, М.Сыдыков, К. Акназаров, ж.б. ишмерлер өсүп чыккан. Айрыкча баса белгилей кете турган нерсе – С. Ибраимовдун партиялык жана мамлекеттик ишмерге айланышында, бийликтин жогорку тепкичтерине өйдөлөп көтөрүлүшүндө 1950 – жылдардын аягында ал кездеги Кыргызстан КП БК нин 1-катчысы И. Раззаковдун салымы зор. Ал эми 1960 – 1970-жылдарда аны алга сүрөгөн Т. Усубалиев болгон. Демек, 1961 – 1985-жылдардагы б.а. С. Ибраимов мамлекеттик жана партиялык иштерге активдүү аралашып, акыры мыкты жетекчиге айланган мезгилдеги Кыргыз советтик социалисттик республикасынын жетишкендиктерин ал кездеги башкы жетекчи Т. Усубалиевдин ийкемдүү, чебер ишмердигисиз элестетүү мүмкүн эмес. Ошол мезгилде Кыргызстан анык индустриалдык – агрардык республикага айланган. Маселен, 1966 – 1971-жылдарда эле республикада жаңы 40 өнөр жай ишканалары, 66 ири цех, 1971 – 1975-жылдарда 31 өнөр жай ишканалары, 39 цех, 1976 – 1980-жылдарда 16 завод-фабрика, 37 цех ишке киргизилген. 1965 – 1985-жылдарда республиканын улуттук кирешеси 2,7 эсе, өнөр жай продукциясы 4,4 эсе өскөн. Алардын ичинен машина куруу жана металдарды иштетүү 8 эсеге, электр энергиясын өндүрүү – 5 эсеге жогорулайт. Ошол жылдарда республиканын улуттук кирешесинин жарымынан ашыгы, жалпы өндүрүлгөн продукциянын 60% өнөр жай өндүрүшүнө таандык эле. Жалпысынан алганда 150 жаңы өнөр жай ишканалары курулуптур.

3.2. “Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетиши жана мамлекеттик, партиялык кызматтарда калыптануусу (1957 - 1961)” –

деген аталыштагы 2-параграфта, анда Советтик доордо Кыргызстандын өсүп-өнүгүшүнө өз салымын кошкон чыгаан инсандардын бири, адеп илимий кызматкер, андан соң Кыргызстан КП БКнин катардагы кызматкери, райкомдун катчысынан, кийинчерээк суу чарба министринен Кыргыз ССР Жогорку Советинин төрагасы, андан соң Министрлер Советинин төрагасына чейин көтөрүлгөн С. Ибраимов 1927-жылы 20-сентябрда Сары-Өзөн Чүйдүн Алчалуу айылында дыйкандын үй-бүлөсүндө туулган. С. Ибраимов ата-энесинин кыйла жыл эңсеген, мурдагы балдары көпкө токтобой жүрүп 1927 - жылы төрөлгөн баласы. Буга чейинки балдары токтобогондуктан, эски каада-салтка, ырым-жырымга ылайык ырымдап, баланы башка бирөөнө бермек болушат. Ибраимдин алысыраак тууганы Сулаймандын аялы бир жума мурун төрөгөнү менен эч кимге айтпай Ибраимдин балалуу болушун күтүшөт. Бала төрөлгөндөн кийин Сулайман эгиз уулдуу болду деп сүйүнчүлөшөт. Андан соң, кыргыздын ырымын жасап Султанды атасы Ибраим Сулаймандан Султанды сатып алат. Аябай эрке өстүрүшүп, аялы экөө Султанды атынан чакырбай “бала” дешчү экен. Ал бала кезинде эле илберинки, идиректүү - тирикарак, зээндүү, сергек, боорукер болгон. Талыкпаган эмгегин эң алгач 1943 – 1944-жылдары 8-классты бүтөөрү менен Ленин атындагы колхоздо колхозчу, 1944 – 1946-жылдары Дөң-Арык МТСинде тракторист болуп иштөө менен баштаган. Ал жылдары кара жумуш кылуу менен гана чектелбестен, окууга болгон ынтызарлыгы да күч алат.

Илимдер академиясында өткөн чоң чогулуштардын биринде С. Ибраимовду Кыргызстан компартиясынын Борбордук Комитетинин илим, мектептер жана маданият бөлүмүнүн ал кездеги башчысы С. Табышалиев жактырып, кызматка чакырат. Ошондон тартып С. Ибраимов 1959-жылга чейин С. Ибраимов Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин илим, мектептер жана маданият бөлүмүнүн инструктору болуп эмгектенет. Мектеп окуучулары үчүн окуу китептеринин кыргыз жана орус тилинде жарык көрүшүнө, мектептер менен маданий мекемелердин курулушуна, алардын ремонт иштерине, балдардын эс алуусун уюштурууга талыкпастан такай кам көрүп, илимий мекемелердин көйгөйлүү маселелерин чечүү иштери менен да тынымсыз алектенет. Кийинчерээк С. Ибраимов 1959 - жылы Кыргызстан Компартиясынын Аламүдүн райкомунун экинчи катчылык кызматына дайындалган.

“Мелиорация жана суу чарба министри, Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин катчысы (1961 - 1968)” – деген аталыштагы 2-параграфта С.Ибраимов 1961-жылы Кыргызстандын мелиорация жана суу чарба министри кызматына дайындалган. Бул кызматка келиши менен суу чарба жаатында алгылыктуу саамалыктар байкала баштаган. Өзүн партиянын райкомунун экинчи секретары болуп иштеп жүргөн кезинде эле эмгекчил, сабаттуу кадр катары көргөзө алган. Анткени анын кесиби да ирригатор эле. С. Ибраимов бул кызматка дайындалганга чейин республиканын суу чарбасында көп эле өнүгүүлөр болгон эмес.

Республикада суу чарбасын өнүктүрүүнү бала кезинен эңсеген С. Ибраимов өз мезгилинде көптөгөн каналдарды каздырып сугат иштерин жөнгө салган.

Өзүнө жүктөлгөн маанилүү ишти – милдетти абийирдүүлүк менен аткаруу үчүн суу чарба министри катары ал республиканын суу-сугат маселелерине байланыштуу көйгөйлөрдү кечиктирбей, келечектүү жана тереңден тез арада чечкенге тынбай аракеттенген. Алсак, 1962-жылы «Сугат системасынын Башкармалыгы өндүрүштөрдө жана коммуналдык ишканаларда сууну тазалоону жана колдонууну көзөмөлдөөнү күчөтүү жөнүндө» буйругунда тиешелүү ишканалар менен мекемелерде колдонулуучу суулардын, айрыкча агын суулардын булганышына жол бербөө үчүн суу кудуктарын, булактарын тазалоо иштерине көзөмөлдү күчөтүү, бузулгандарын кыска убакытта калыбына келтирүү, алардын эксплуатациясынын эффективдүүлүгүнө жетишүү боюнча атайын көрсөтмө берилиптир. КР Борбордук Мамлекеттик архивинде сакталган документтердин биринде Сугат системасынын Башкармалыгынын жылдык отчетунун макети берилген. Анын киришүүсүндө жергиликтүү партиялык жана советтик органдар тарабынан кабыл алынган чечимдердин, токтомдордун тизмеси берилсин, ал токтомдордун, чечимдердин ишке ашырылышынын көзөмөлдөнүшүн, суу кудуктарынын тазалыгы үчүн кайсы ишканалардын жамааттары, жаштардын жана башка коомдук уюмдар өз салымдарын кошуп жаткандыгы тууралуу так жана кенен маалымат берилүүсү керек деген талаптар коюлган. С.Ибраимов суу чарба министри болуп турганда ага чейин көп жылдардан бери чечилбей келе жаткан алыскы Баткен районундагы суу жетпеген тогуз миң гектер дың жерди сугаруу үчүн Исфара суусундагы Төрт-Күл суу сактагычын куруу маселеси көтөрүлгөн.

“Султан Ибраимовдун областтык жана республикалык деңгээлдеги жетекчи катары ишмердиги (1968–1980)” деген аталыштагы 4-бап үч параграфтан турат.

“Ош областынын 1968 – 1978 – жылдардагы социалдык – экономикалык, маданий өнүгүүсү” – деген аталыштагы 1-параграфта, анда 1968-жылы Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи катчысы кызматына дайындалат. Ош областынын эмгекчилери күжүрмөн эмгектин жана С. Ибраимовдун мыкты уюштургучтугунун, иш билгилигинин натыйжасында көптөгөн жаңы ийгиликтер жаралды. С.Ибраимов айыл чарбасынын мааниси зор экендигин эң жакшы билчү. Ошондуктан 1960 - жылдардын аягы – 1970-жылдардын башында айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгүнүн жогорулашы колхоз, совхоздордун экономикасын чындоого мүмкүндүк түзгөн. Эгер 1972-жылы айыл чарбасында 9751 трактор, 914 дан эгиндерин жыйноочу комбайн, 1450 пахта жыйноочу машина, 4058 жүк ташуучу машина 775 жүгөрү жана силос жыйноочу комбайн болсо. Ал эми 1965 – 1977 - жылдарда Ош областынын айыл чарба өндүрүшүндө капиталдык салымдардын көлөмү 1340 млн. сомдон ашкан. Он эки жыл ичинде область 14946 трактор, 2330 дан эгиндерин, 2449 жүгөрү жана силос жыйноочу комбайн, 4965 автомашина, 2096 пахта жыйноочу

машина алган. Обласка 45,3 млн. сомдук тоют даярдоочу техника жана 110 млн. сомдук ар түрдүү айыл чарба машиналары жана жабдуулар алынып келинген. Мындан тышкары жерди мелиорациялоонун жана айыл чарба өндүрүшүн химиялаштыруунун масштабы кеңейет. Областта ирригацияга жана мелиорацияга 288,4 млн. сом жумшалган. Айыл чарба оборотуна 35,6 миң гектар сугат жерлер киргизилген.

1971 – 1975-жылдары Ош областында Орто Азиядагы эң ири ишкана - кездеме чыгарган текстил комбинаты ишке кирген, тактап айтканда өнөр жай өндүрүшүнүн көлөмү 59 пайызга өскөн. Мындан тышкары түстүү металлургия, металл иштетүү, насос жасоочу, сурма өндүрүү өнөр жай ишканалары тез темп менен өскөн. Майлы – Сай электр лампа заводу, шагыл жана кум ылгоо заводу ж.б. көптөгөн ишканалар ишке киришкен.

Ош шаарында 1968-жылы радио уктуруу алгач ирет обого чыкса, 1970-жылы жаңы радио телеберүүчү борбор түзүлгөн. Автоматтык телефон байланышы ишке киргизилип почта, радио байланыш, телефон, телеграф өнүккөн. Колхоз совхоздорду электр энергиясы менен камсыз кылуу 1,2 эсеге өскөн. Областта шаардык транспорттун калкты ыңгайлуу тейлөөсү кыйла жакшырган. 1965-жылы 200 дөн ашуун автобус жана 280 дей жеңил автомобиль – такси кызмат кылган. Фрунзе – Ош автомобиль жолу бүтүрүлгөн. 1963-жылы 12-июнда Ош аэропортуна биринчи жолу Фрунзе - Ош аба жолу аркылуу жүргүнчүлөрдү тейлеген ИЛ-18 самолёту, ал эми 1965-жылы АН-24 самолёту конгон. 1966-жылы Ош – Москва аба жолу иштей баштаган.

4.2.“С. Ибраимовдун областын калкынын социалдык абалынын жакшырышына кошкон салымы”- деген аталыштагы 2-параграфта, анда С. Ибраимов жалаң эле чарбалык иштер менен алагды болбостон, маданий курулушка да зор маани берген жана жергиликтүү калктын социалдык абалын жакшыртууга такай кам көргөн. 1970 – жылдардын биринчи жарымында областагы шаарларда, шаар тибиндеги поселоктордо жана айыл – кыштактарда жыгач кашаалар, кооз тосмолор орнотулуп, 7 млн. метр аралыкка жашыл майда бадалдар, декоративдүү көчөттөр, 2 млн. түп бак – дарак отургузулуп, 60 000 ден ашык үйлөргө газ киргизилип, 532 км. аралыкка суу түтүгү орнотулуп, 143 км. унаа жолу, 330 км. тротуарлар салынган. Жалпысынан алганда маданият үйлөрү көбөйүп 1965 – 1974 – жылдары айылдарда клубдардын саны 246 га жеткен.

Ошондой эле, архивдик документтердин баалуугу эске алынып С.Ибраимовдун жардамы менен баардык район, шаарларда атайын архивдер түзүлгөн. Мезгилдүү басма сөз каражаттарынын абалы жакшыртылган. Алсак, Ош областтык газета баса турган атайын басмакана уюштурулган. Ал гезиттерде областагы ийгиликтер, жаңылыктар, актуалдуу маселелер боюнча терең мазмундуу макалалар жарыяланып, айрым кемчилдиктер ачык айкын сынга алынып турган.

Саламаттыкты сактоо катуу көзөмөлгө алынып, алгылыктуу иштер жүргүзүлгөн. Натыйжада эмгекчилерди медициналык тейлөө түп тамырынан

бери жакшырат. 1960-жылдардын орто ченинде Ош облстынын оорукана, бейтапкана, эмканаларында 500дөн ашуун медициналык кызматкер, анын ичинде 210 жогорку билимдүү адис дарыгер иштеген. 1966-жылы Ошто 6 оорукана, төрөт үйү, 5 поликлиника, 8 аптека, 31 бала бакча жана ясли (1,5 миң бала тарбияланган), 160 тан ашуун дүкөн жана ларёк, 70 коомдук тамак-аш мекемелери болгон.

“Кыргыз ССР Жогорку Советине жана республиканын өкмөтүнө жетекчилик кылышы”- деген аталыштагы 3-параграфта, 1978-жылы август айында С. Ибраимов Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы болуп шайланат. Бул кызматка ал Кыргыз ССР нин тогузунчу шайланган Жогорку Советинин тогузунчу сессиясында бир добуштан шайланган. Себеби буга чейинки төрага Т. Кулатов (1908 – жылы туулган) жашы улгайып калганына байланыштуу пенсияга чыгуу тууралуу өтүнүч менен кайрылыптыр. Ал киши аталган кызматты узак убакыт, дээрлик 33 жыл (1945 - 1978) аркалаганы маалым. Республикалык деңгээлдеги мамлекеттик бийликтин эң жогорку органын жетектөө милдетин ошондо партиялык жетекчилик буга чейин ар кайсыл жооптуу кызматтарда үзүрлүү иштеп, элдин сый-урматына арзыган, абдан такшалган С. Ибраимовго жүктөөнү эп көрүптүр.

1978-жылдын август айынан тартып декабрь айына чейинки иштеген кыска убакыттын ичинде бир топ алгылыктуу иштерди жасаган. Алсак, Алайда болгон жер титирөөдөн жабыр тарткандарга чуркап жүрүп Москвадан 50 млн сом бөлдүргөн, Гүлчө, Сары-Таш, Дароот-Коргон ЛЭПин курдурган. Ошондой эле, рецидивдик кылмыштуулукка каршы күрөштү уюштуруу боюнча токтомду кабыл алган, райондун борборлорундагы турмуш-тиричилик үйлөрүнүн кызматкерлеринин айыл-кыштактарга, алыскы жайлоолор менен кыштоолордогу малчыларга барып тейлөө иштерин жүргүзүү маселесин көтөрүп чыккан. Ошол убакытта электр энергиясын, цемент, приборлор менен эсептөөчү техникалык каражаттарды, маданий жана турмуш-тиричилик буюмдарын чыгаруу пландары бир кыйла ашык аткарылып, дыйканчылык менен мал багууда ири ийгиликтер жаралып, өнөр - жай өндүрүшүндө, тактап айтканда Токмокто жүндү алгач иштетүүчү жана ийрүүчү фабрика, Кыргыз камволдук – нооту комбинаты, Фрунзедеги трикотаж бирикмеси, Кара-Балтада килем комбинаты, Ошто пахта иштетүүчү бирикме курулган. Мындан тышкары орто мектептер, мектеп - интернаттар жана окуу корпусстар ачылган. Баса белгилей кетчү нерсе – жаштардын акысыз орто билим алуу укугу ушул 1978 – жылы кабыл алынган Кыргыз ССРинин Конституциясына киргизилген.

ЖЫЙЫНТЫКТАР

Диссертациялык иликтөөнүн натыйжасында төмөнкүдөй тыянактар чыгарылды:

1. 1960 – жылдардын башынан тартып 1980 – жылдардын орто ченине чейин Советтер Союзунун курамындагы Кыргызстандын социалдык - экономикалык өнүгүүсү андан ары тездеп, калкынын жашоо деңгээли кыйла жакшырган. 1960 – 1980 - жылдардын биринчи жарымында ага чейинки жана андан кийинки жылдарга салыштырганда жалпы совет мамлекетинде, айрыкча Кыргыз ССР нин экономикалык өнүгүүсүндө, калктын социалдык абалында, маданияты менен илим - билиминде жакшы жышаандар, кубанычтуу көрүнүштөр даана көрүнгөн жана көптөгөн алга жылуулар болгон.
2. С. Ибраимовдун балалык чагы, ата – энесинен алган таалим - тарбиясы, кесиптик орто жана жогорку билим алуусу, өзү сүйгөн өнүктө эмгек жолунун башталышы кийинки чыгаан инсандын өмүрүндөгү урунттуу учурлар болуп калганы анык.
3. . Ибраимов 1950 – 1980 - жылдарда мамлекеттик жана партиялык иштерге активдүү аралашып, өзүнүн иш билгичтиги, иштермандыгы, тубаса шык – жөндөмүнүн ж.б. артыкча касиеттеринин аркасында акыры мыкты мамлекеттик, партиялык жетекчиге чейин көтөрүлгөн.
4. С.Ибраимов жетектеп турган убакта Ош областы ар тараптан өнүгүп, олуттуу ийгиликтер жаралган. Алсак, айыл чарба, суу чарба, калктын турмушун социалдык жана маданий жакшыртуу иштери колго алынып, андан ары бир калыпта туруктуу өнүгүүсү үчүн оңтойлуу нукка салынган. Ош областынын экономикасынын дүркүрөп өнүгүшү үчүн өзгөчө өнөр жайынын ар кыл тармактарынын тезирээк өсүшү зарыл экендигин туура түшүнгөн жана аны иш жүзүнө ашырган.
5. Султан Ибраимов республикалык деңгээлде аз убакыт болсо да калк арасында уюштуруучулук жана саясий иш алып барууда, мыйзам чыгаруучу жогорку бийликти Кыргыз ССР ЖС Президиумун жетектөөдө жеке тажрыйбасы байып калайык калк арасында урмат - сыйга арзыган, кыраакы мамлекеттик жетекчи болууга татыктуу чыгаан инсан экендигин күжүрмөн эмгеги менен дагы бир ирет коомчулукка далилдеди.
6. Тилекке каршы тагдыры тайкы болуп, мезгилсиз шейит кетти, убакыт өтө аздык кылды. Андыктан өз алдына койгон максаттарын, келечекке мерчемделген иштерин аягына чыгара албады. Каргашалуу өлүмүнө балким өзү тикесинен тик туруп коррупцияга, паракордукка каршы күрөшүүсү себеп болгон десек ашыкча болбос.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Өткөн кылымдын 1960 – 1980 - жылдарындагы советтик коомду адегенде, тагыраак айтканда Л.И. Брежневдин заманында “өнүккөн социализм” мезгили, кийинчерээк М.С. Горбачевдун баш - аламан кайра курууларынын учурунда “сенектик” мезгили катары мүнөздөө канчалык деңгээлде тарыхый чындыкка дал келе тургандыгын Кыргызстандын мисалында илимий негизде изилдөө жана аныктап тактоо зарыл;

2. Султан Ибраимов жашаган доордогу республиканын экономикасындагы, коомдук-саясий жана маданий турмушундагы, көп улуттуу калкынын социалдык абалындагы жакшы көрүнүштөрдү, ири ийгиликтерди бир беткей изилдөө менен гана чектелбей, келечекте ал кездеги кетирилген кемчиликтерди, аша чабууларды, ар кандай жаңылыштыктарды ж.б. мүчүлүштүктөрдү, көптөгөн терс көрүнүштөрдү калыс, объективдүү иликтөөгө басым жасоо максатка ылайыктуу;
3. С.И. Ибраимовдун улуу-кичүү замандаштары, кыргыз элинин дал ошол доордогу чыгаан инсандары катары Т. Кулатов, Б. Мамбетов, А.С. Сүйүмбаев, А. Сүйөркулов, А. Дүйшеев, Т. Кошоев ж.б. советтик, партиялык жетекчилердин көп кырдуу коомдук-саясий, мамлекеттик ишмердигин ар тараптан иликтеп, алардын ажарын ачуу улуттук тарых илиминин алдында турган маанилүү милдеттердин бири десек болот;
4. Аталган өнүктө жүргүзүлүүчү илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде окуу-усулдук колдонмо куралдарды, лекциялык курстарды иштеп чыгуу, практикалык сабактар үчүн материалдарды даярдоо жана аларды окуу китептери, колдонмолор катары басмадан басып чыгарып, окуу процессинде колдонуу үчүн сунуштоо кажет;
5. С.И. Ибраимовдун өмүр жолуна, мамлекеттик жана партиялык ишмердигине байланыштуу архивдик документтер менен мезгилдүү басма сөздө жарыяланган материалдарды, ж.б. тарыхый булактарды атайын жыйнак түрүндө басып чыгаруу керек;
6. С.И. Ибраимовдун СССР Жогорку Советинин, Кыргыз ССР Жогорку Советинин сессияларында, Министрлер Советинин кеңешмелеринде, Кыргызстан компартиясынын съезддеринде, ККП БК нин Пленумдарында, Ош обкомунун жыйындарында ж.б. чарбалык чогулуштарда сүйлөгөн сөздөрү менен докладдарын, макалаларын, чакан чыгармаларын өзүнчө жыйнак – китеп кылып басуунун практикалык мааниси зор;
7. Кыргызстандын тарыхынын академиялык басылыштарындагы тиешелүү бөлүмдөрдө, жогорку окуу жайлар менен орто мектептердин окуу китептеринде С.И. Ибраимовдун жана ага замандаш мамлекеттик ишмерлердин Кыргызстандын советтик доордогу өсүп-өнүгүшүнө кошкон салымын кеңири чагылдыруу мезгилдин талабына төп келет;
8. Мезгилдүү басма сөз каражаттарында С.И. Ибраимовдун доору, өтөлгөлүү өмүрү жана ишмердиги тууралуу илимий-популярдуу макалаларды байма-бай жарыялап туруу абзел. Ошондой эле тематикалык телекөрсөтүүлөрдү, радио берүү – уктурууларды үзгүлтүксүз уюштуруп турганыбыз оң. Анткени андай иш-чаралар жаштарга руханий-нравалык, мекенчилдик таалим-тарбия берүүдө баа жеткис өтө таасирдүү каражат катары зор роль ойноору анык.

Диссертациянын негизги мазмуну төмөнкү макалаларда чагылдырылган:

1. Эрдолатова Н.Н. Султан Ибраимов: «Кадрларды туура тарбиялап өстүрүүдө жана коррупция менен күрөшүүдөгү ролу» [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Наука и новые технологии. -Бишкек, 2013. -№ 4, -С. 239-240.
2. Эрдолатова Н.Н. Султан Ибраимовдун Кыргызстандын маданиятына кошкон салымы [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Alatoo Academic Studies. - Бишкек, 2017. -№ 4. -С.276 - 281.
3. Эрдолатова Н.Н. Вклад Султан Ибраимова в развитие водного хозяйство Кыргызской Республики [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Web of Scholar. - Польша, 2018. May. -№ 5 (23), Vol. 4, -С.51-55.
4. Эрдолатова Н.Н. Окружение Султана Ибраимова, его зрелость [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Web of Scholar. -Польша, 2018. May. - № 5 (23), Vol. 4, - С.56-61.
5. Эрдолатова Н.Н. С. Ибраимов Ош областынын жетекчиси [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Alatoo Academic Studies. -Бишкек, 2018. -№ 4. -С. 207 - 214.
6. Эрдолатова Н.Н. С. Ибраимовдун Кыргыз Республиканын Өкмөтүнө жетекчилик кылышы [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Alatoo Academic Studies. -Бишкек, 2018. -№ 4. -С.199 - 206.
7. Эрдолатова Н.Н. Султан Ибраимовдун замандаштарынын эскерүүлөрү [Текст] / Эрдолатова Н.Н. // Известия Вузов Кыргызстана. -Бишкек, 2018 - № 1, -С.160 -163.

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын “Султан Ибраимов мамлекеттик жана саясий ишмер” аттуу темадагы 07.00.02. – Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: Султан Ибраимов, суу чарбасы, айыл-чарбасы, өнөр жай, Ош облусу, беш жылдык, мелиорация, маданият, курулуш, коррупция, билим берүү, ГЭС, суу сактагыч.

Изилдөөнүн объектиси: Советтик доордогу Кыргызстандын коомдук – саясий турмушундагы чыгаан инсандардын орду жана ролу.

Изилдөөнүн предмети: Көрүнүктүү мамлекеттик жана партиялык ишмер Султан Ибраимовдун Кыргызстандын 1960 – 1980 – жылдардагы социалдык – экономикалык жана маданий өнүгүшүнө кошкон салымы.

Изилдөөнүн максаты: Султан Ибраимовдун кыргыз тарыхында ээлеген ордун, анын советтик доордогу республикабыздын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий өсүп - өнүгүшүнө кошкон зор салымын иликтөө жана ачып берүү болуп саналат.

Изилдөө ишинин методологиялык негизин атайын жана жалпы илимий ыкмаларынын жыйындысы түздү. Диссертациялык иштин изилдөө ыкмасы объективдүүлүк жана тарыхыйлык (историзм) принциптерине негизделген.

Диссертациянын жыйынтыктары жана илимий жаңылыгы: Султан Ибраимовдун өмүр баяны, көп кырдуу ишмердүүлүгү ар тараптан алгачкы жолу илимий негизде комплекстүү түрдө изилдөөгө алынды. Мурда жарыяланбаган көптөгөн архивдик материалдар илимий айлампага алгачкы ирет киргизилип, С. Ибраимовдун үй - бүлөсүнүн, жакын санаалаштарынын эскерүүлөрү илимий нукта талдоого алынды.

Колдонуу даражасы же пайдалануу боюнча сунуштар: Аталган өңүттө жүргүзүлүүчү илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын негизинде окуу-усулдук колдонмо куралдарды, лекциялык курстарды иштеп чыгуу, практикалык сабактар үчүн материалдарды даярдоо жана аларды окуу китептери, колдонмолор катары басмадан басып чыгаруу.

Колдонуу чөйрөсү: С.И. Ибраимовдун өмүр жолуна, мамлекеттик жана партиялык ишмердигине байланыштуу архивдик документтер менен мезгилдүү басма сөздө жарыяланган материалдарды, ж.б. тарыхый булактарды атайын жыйнак түрүндө басып чыгаруу.

РЕЗЮМЕ

диссертации Эрдолатовой Нургуль Нуралиевны на тему **“Султан Ибраимов – государственный и политический деятель”**, представленной на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. – Отечественная история.

Ключевые слова: Султан Ибраимов, водное хозяйство, сельское хозяйство, промышленность, Ошская область, пятилетний план, мелиорация, культура, строительство, коррупция, образование, ГЭС, плотина.

Объект исследования: роль и место выдающихся личностей в общественно-политической жизни Кыргызстана в советскую эпоху.

Предмет исследования: вклад видного государственного и партийного деятеля С.Ибраимова в социально-экономическое и культурное развитие Кыргызстана в 1960–1980 гг.

Цель исследования: исследовать роль и место С.Ибраимова в кыргызской истории, а также его вклад в политическое, социально-экономическое и культурное развитие республики в советскую эпоху.

Методологической основой исследования является комплекс специальных и общих научных методов. В процессе исследования автор также опирался на метод объективизма и принцип историзма.

Полученные результаты и их новизна: впервые на научной основе комплексно и всесторонне исследована жизнь многогранная деятельность С.Ибраимова.

Впервые введены в научный оборот ранее не опубликованные архивные материалы, на научной основе проанализированы воспоминания его современников, родственников и близких единомышленников.

Рекомендации по использованию: на основе проведенного научного исследования разработать учебно-методические пособия, лекционные курсы, подготовить материалы для практических занятий и опубликовать их в качестве учебных пособий.

Область применения: опубликовать в виде специального сборника архивные документы, материалы периодической печати и другие исторические источники, связанные с жизнью, государственной и партийной деятельностью С.И. Ибраимова.

SUMMARY

Thesis of Erdolatova Nurgul Nuralievna on the topic “Sultan Ibraimov - state and political figure” submitted for the degree of candidate of historical sciences in the specialty 07.00.02. - National history.

Keywords: Sultan Ibraimov, water industry, agriculture, industry, Osh region, five-year plan, land reclamation, culture, construction, corruption, education, hydroelectric power station, dam.

Object of study: the role and place of prominent personalities in the socio-political life of Kyrgyzstan in the Soviet era.

Subject of research: the contribution of a prominent state and party leader S. Ibraimov to the socio-economic and cultural development of Kyrgyzstan in 1960–1980.

The purpose of the research: to explore the role and place of S. Ibraimov in Kyrgyz history, as well as his contribution to the political, socio-economic and cultural development of the republic in the Soviet era.

The methodological basis of the research is a complex of special and general scientific methods. In the process of research, the author also relied on the method of objectivism and the principle of historicism.

The results obtained and their novelty: for the first time, the life and multifaceted activities of S. Ibraimov were comprehensively and comprehensively investigated on a scientific basis.

For the first time, previously unpublished archival materials were put into scientific circulation, the memories of his contemporaries, relatives and close associates were analyzed on a scientific basis.

Recommendations for use: on the basis of the conducted scientific research, develop educational-methodical manuals, lecture courses, prepare materials for practical exercises and publish them as teaching materials.

Scope: to publish in the form of a special collection of archival documents, materials of the periodical press and other historical sources related to the life, state and party activities of S.I. Ibraimova.